



GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Trauma, vittnesmål och etik

Representationens möjligheter och omöjligheter i Hayden Whites
”The Modernist Event” samt i Shoshana Felman och Dori Laubs *Testimony*

Trauma, Testimony and Ethics

Possibilities and Impossibilities in Representation in Hayden White’s
”The Modernist Event” and Shoshana Felman and Dori Laub’s *Testimony*

Christina Kall

Kandidatuppsats

Termin: VT 2013

Kurs: LV1310, Uppsatskurs, 15 hp

Nivå: Kandidat

Handledare: Johan Gardfors

Abstract

Bachelor Thesis in Comparative Literature

Title: Trauma, Testimony and Ethics. Possibilities and Impossibilities in Representation in Hayden White's "The Modernist Event" and Shoshana Felman and Dori Laub's *Testimony*

Author: Christina Kall

Year: Spring 2013

Department: Department of Literature, History of Ideas, and Religion

Supervisor: Johan Gardfors

Key words: Shoshana Felman, Dori Laub, Hayden White, The Holocaust, trauma, representation, narrative, event, testimony

Summary: This essay is a meta-theoretical study that aims to show normative and ethical implications that might follow from theories concerning representation of traumatic events in four essays from Shoshana Felman and Dori Laub's *Testimony. Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History* and in Hayden White's essay "The Modernist Event". Through a comparative analysis the essay mainly discusses how these writers deal with the problem of narrative. With a thematic reading the writers' view on narrative are emphasized in relation to questions regarding events, history, trauma, truth, testimony, the unifying function of language, and production of meaning.

While Felman/Laub value narrative positively, partly because through its performativity it is regarded as action, White on the other hand tends to connect it with fictionalizing. If for Felman, the writing of history is the explaining of an event through its own narrativity, White supposes that events have been unjustly squeezed into the pattern of narrativity. Although narration is closely connected with the access to the truth of a witnessed event, Felman/Laub don't manage to avoid becoming normative. When the failure to witness is regarded as the condition of witnessing and when the union of language, as I interpret Felman/Laub, is said to be constituted by sane people the question that arises is *which* form representation should take and *who* then would be a suitable or even possible witness. Meanwhile Whites' preference for modernistic, literary strategies for representing that which he calls modernist events result in a high appraisal of the fragmentizing and decentralizing of meaning who's supposed non-totalizing qualities can be questioned.

Despite the different perspectives which Felman/Laub and White have regarding narrative they both paradoxically manage to reinforce its position as an epistemological and ethical failure as it is often regarded in modernism, by the very way they, on the contrary, tries to save it.

Innehållsförteckning

Inledning.....	4
Primärmaterial	6
Syfte och frågeställningar	7
Teoretiska utgångspunkter, tillvägagångssätt och disposition	8
Tidigare forskning	10
Analys.....	12
Narrativ– en kortfattad introduktion.....	12
Förintelsen som omöjligt narrativ och modernistisk händelse	13
Litteraturens möjligheter eller möjligheten av en vittneslitteratur	15
Sanning och fiktion.....	18
Vittnandets löfte och misslyckande	20
Vittnandet och den språkliga gemenskapen som de sundas domän	21
Självreferens som vittnandets princip och omöjligheten av en vittneslitteratur.....	22
Händelsers narrativitet eller verkligheten filtrerad genom narrativet.....	24
Trauma, mening och fragment.....	25
Slutord	28
Litteraturförteckning:	31

Inledning

I början av bok I i *Politiken* skriver Aristoteles att talet konstituerar människan som samhällsvarelse.

Människan har ensam bland djuren fått talets gåva. Medan lätet är en signal om smärta eller njutning och därför finns även hos de övriga djuren (dithän har nämligen naturen sträckt sig, att de kan förnimma smärta och njutning och signalera detta till varandra), så finns talet för att visa på det som är till fördel eller skada, och sålunda även det som är rätt eller gott.¹

Som, traditionellt sett, förmedlare av det sanna och det goda samt av det som är till skada, innebär det att talet, och i förlängningen skriften, står i omedelbar relation till etiken.

Ett problem som genom tiderna har bekymrat många som befattat sig med skrivande berör de centrala dragen i den antika myten om Orfeus som besjunger sin älskade Eurydikes tragiska bortgång. *Hur* är det alls möjligt för Orfeus att fortsätta sjunga sedan han förlorat Eurydike? Här finns en antydning om att en stor förlust borde innebära ett språkligt tomrum. Theodor Adornos ofta citerade ord ”To write poetry after Auschwitz is barbaric”, som kan ses som ett moraliskt imperativ, har haft stor genomslagskraft, dock inte så stor att det inte finns en mängd litteratur som berör erfarenheter från förintelsen.² Inte heller författaren Elie Wiesels kända uttalande om att det inte existerar något sådant som en litteratur om förintelsen hindrade ens honom själv från att vara upphovsmakaren till ett antal verk som rör detta område.³ 1900-talet har präglats av en rad händelser som har skakat om grundvalarna för samhällelig gemenskap. Om man får tro Wiesel ser den västerländska litteraturhistorien ut på följande sätt: ”Om grekerna uppfann tragedin, romarna episteln och renässansen sonetten, har vår generation uppfunnit en ny litteratur, nämligen vittnesmålets.”⁴

Med den här uppsatsen avser jag att göra en jämförande analys av Hayden Whites essä ”The Modernist Event” (1999) samt fyra essäer ur *Testimony. Crises of Witnessing in*

¹ Aristoteles, *Politiken*, övers. Karin Blomqvist (Göteborg: Paul Åströms förlag, 2003, Andra upplagan), s. 13.

² Theodor Adorno, *Prisms*, övers. Samuel & Sherry 1955), s. 34. Weber (London: Neville Spearman, 1955) s. 34.

³ Shoshana Felman & Dori Laub, *Testimony. Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis and History* (London: Routledge, 1992), s. 95.

⁴ Elie Wiesel citerad i Horace Engdahl, ”Philomelas tunga” ur *Ärret efter drömmen* (Stockholm: Albert Bonniers, 2009), s. 190. Att vittnesfunktionen i litteraturen skulle vara ett helt nytt påfund är dock inte sant. Som en invändning mot Wiesel kan man använda Engdahls eget konstaterande om att den klassiska tragedin inte kunde klara sig utan vittnesberättelsen eftersom ”de viktigaste händelserna, våldsdåden, inte får framställas på scen. I stället kommer någon rusande och berättar för kören vad han sett med egna ögon, och kören attesterar vittnesmålets sanning genom att ge uttryck för sorg och fasa.” Engdahl, s. 188.

Literature, Psychoanalysis, and History (1992) av Shoshana Felman och Dori Laub.⁵ Både Whites text och Felman/Laubs behandlar representationsproblematik som extrema erfarenheter – varvid förintelsen betraktas som ett vattenmärke – har gett upphov till. Även om White främst ägnar sig åt hur traumatiska händelser kan representeras i historieskrivning med modernistiska, litterära strategier medan Felman/Laub direkt berör vittnande och vittneslitteratur är texterna intressanta att studera i relation till skrivande och ansvar. Redan här kan det vara på sin plats att påpeka att jag i uppsatsen inte ämnar studera förintelsen som sådan och att jag med analogin om Orfeusmyten inte har för avsikt att försöka reducera händelsen. Snarare delar jag vad gäller intresset för problemområdet Richard Kearneys motivering för sin studie *On Stories*. Kearney säger sig ha valt förintelsen som huvudobjekt eftersom händelsen ställer frågor om vad som är möjligt att representera via berättelser (*storytelling*).⁶ Här kan även Saul Friedlander nämnas då han i inledningen till antologin *Probing the Limits of Representation. Nazism and the 'Final Solution'* ställer den viktiga frågan huruvida folkmordet på Europas judar verkligen kan bli föremål för en teoretisk diskussion om representation. Friedlanders svar på denna fråga är jakande eftersom samtida kultur ständigt gör om bilden av det förgångna.⁷ Men möjligtvis är det som Susan Gubar hävdar i *Poetry After Auschwitz* att alla som deltar i det akademiska fält som utgörs av studier om förintelsen ”confronts the danger of 'consuming trauma' ”.⁸

Det som gör vittneslitteratur – och egentligen all litteratur som utger sig för att säga någonting om verkligheten – problematisk är dess sanningsanspråk.⁹ Den klassiska vittnesproblematiken rör frågan om hur det är möjligt att förmedla en unik erfarenhet i ett språk som till viss del sätter gränser för vad som kan sägas.¹⁰ Man vill gärna ha en indikator

⁵ Hayden White, “The Modernist Event”, *Figural Realism. Studies in the Mimesis Effect* (Baltimore: Johns Hopkins, 1999). Felman och Laubs *Testimony. Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History* kommer i fortsättningen förkortas *Testimony*.

⁶ Richard Kearney, *On Stories* (London: Routledge, 2002), s. 66-67.

⁷ Saul Friedlander (red.), *Probing the Limits of Representation. Nazism and the 'Final Solution'* (Cambridge: Massachusetts, 1992), s. 1.

⁸ Susan Gubar, *Poetry After Auschwitz* (Bloomington: Indiana University Press, 2003), s. 4. Gubar uppger att frasen är Patricia Yaegers.

⁹ Vittneslitteratur är ett begrepp som kan diskuteras då allt skrivande strängt talat är föremål för något slags vittnesmål – till och med när skriften enbart blir till en akt som pekar tillbaka mot sig självt, d.v.s. en tautologi såsom i verk av konstnären Joseph Kosuth. Jag väljer att använda termen då den förekommer i uppsatsens källmaterial samt i sekundärtexter. Med termen vittneslitteratur avses således texter som *vittnar* om en i första hand traumatisk händelse eller erfarenhet som i de studerade texterna oftast inte enbart anses konstituera ett personligt, utan även ett kollektivt, trauma. I engelskan finns en distinktion mellan begreppen ”witnessing” och ”testimony” – där det förra avser vittnesmålet och det andra vittnande i vidare bemärkelse. Svenskan saknar en sådan uppdelning mellan termerna vittnesmål och vittnande som ofta används som synonyma med varandra.

¹⁰ Jfr Michael Azar: ”Vittnet står [...] alltid inför risken att domesticera det potentiellt okända genom att inordna det i en redan befintlig diskursiv ordning.” ur *Vittnet*, (Göteborg: Glänta Produktion, 2008), s. 46. Horace Engdahl pekar också på denna problematik: ”Vittnesberättelsen måste för att bli förstådd och för att framstå som

på en utsagas sanningshalt men språket saknar liksom Horace Engdahl har påpekat en sådan anvisning.¹¹ Istället efterlyses ofta ett slags uppriktigare tal, men det som gör tillförlitligheten möjlig att ifrågasätta är som Irina Sandomirskaja nämner, med utgångspunkt i Derrida, vittnandets involvering i de domäner som tillhör poesin och politiken.¹²

Från och med andra hälften av 1900-talet har narrativet som representation ofta fått utstå en del kritik.¹³ Detta har delvis att göra med de totalitära anspråk som fanns i det rasmytiska narrativ som propagerades ut i Nazityskland. Enligt Jean-François Lyotard var strävandet efter totalitet och konsensus själva grunden för det fascistiska åttagandet.¹⁴ Saul Friedlander har frågat sig om förintelsen alls kan representeras i någon som helst narrativ form eller om händelsen är sådan att den helt enkelt utesluter narrativa representationer.¹⁵ Enligt Dominick LaCapra kan narrativets harmoniserande tendens rentav vara olämplig i den politiska och sociala sfären.¹⁶ Susan Gubar går så långt som till att hävda att poesi i sin benägenhet till diskontinuitet och vilja till att visa på det omöjliga projektet att bli till ett förklarande narrativ, tillhandahåller stunder av klargöranden och sanning.¹⁷ Genom att fokusera på narrativets möjligheter och problem i relation till etik hoppas jag att med undersökningen åstadkomma ett ifrågasättande av det företräde som icke-narrativa representationssätt har fått i trauma- och vittnesteori.

Primärmaterial

Uppsatsens källmaterial utgörs av följande teoretiska texter: ”The Modernist Event” av Hayden White (f. 1928) samt av fyra essäer av Shoshana Felman (f. 1942) och Dori Laub (f. 1937) hämtade från deras *Testimony*. Whites text rör representationsproblematik i relation till de händelser som han benämner som modernistiska (förintelsen, kalla kriget, Tjernobylnkatastrofen) medan Felman och Laub i huvudsak behandlar vittnesmål och vittneslitteratur i relation till traumatiska erfarenheter från förintelsen. De senares verk *Testimony* läser jag huvudsakligen som ett författarpar med en röst, med viss reservation för

sannolik ta stöd i samhällets gemensamma verklighetsuppfattning, common sense. Samtidigt bär vittnet ibland på en erfarenhet som svär mot allt normalt förnuft.” Engdahl, s. 193.

¹¹ Engdahl, s. 187.

¹² Irina Sandomirskaja, ”Derrida on the Poetics and Politics of Witnessing” i *Rethinking Time. Essays on History, Memory, and Representation*, Hans Ruin (red.) (Huddinge: Södertörn Philosophical studies 10, 2011), s. 248.

¹³ Jag har valt att använda begreppet *narrativ* istället för *berättande* då detta ligger närmare källtexternas *narrative*. En kortare introduktion till hur termen används i källtexterna finns i analysdelen på s. 14.

¹⁴ Se Friedlander, s. 5.

¹⁵ Gubar, s. 8.

¹⁶ Dominick LaCapra, *Writing History, Writing Trauma* (Baltimore: Johns Hopkins, 2001), s. 99.

¹⁷ Gubar, s.7.

att det kan föreligga mindre skillnader dem emellan. Det faktum att texterna är försedda med respektive författares namn skulle kunna tyda på detta. I uppsatsen hänvisas därför för det mesta till den enskilde författaren med några undantag då jag hänvisar till Felman/Laub då dessa förstås som en övergripande stämma.

”The Modernist Event” hölls ursprungligen som ett föredrag den 8 april 1992 i Los Angeles vid årsmötet för Patricia Doyle Memorial Lecture som arrangerades av American Film Institute.¹⁸ Essän har därefter publicerats i ett antal versioner däribland i antologin *The Persistence of History. Cinema, Television, and the Modern Event* (1996).¹⁹ Den version av ”The Modernist Event” som jag använder mig av i den här uppsatsen är dock hämtad från Whites *Figural Realism. Studies in the Mimesis Effect* vilken publicerades 1999.²⁰

Testimony av Shoshana Felman och Dori Laub som utkom 1992 innehåller sju essäer. Jag har med hänsyn till den föreliggande studiens begränsade format gjort ett urval i anslutning till uppsatsens syfte och kommer således enbart behandla de fyra första essäerna ”Education and Crisis, or the Vicissitudes of Teaching” (Shoshana Felman), ”Bearing Witness or the Vicissitudes of Listening” (Dori Laub), ”An Event Without a Witness: Truth, Testimony and Survival” (Dori Laub) och ”Camus’ The Plague, or a Monument to Witnessing” (Shoshana Felman).

Syfte och frågeställningar

I uppsatsen undersöks på ett överordnat plan normativa drag – vilket fungerar som en tes – i teorier som behandlar representationsproblematik gällande vittnes- och traumlitteratur samt historieskrivning. Jag har i huvudsak valt att fokusera på uppfattningar om narrativets kunskapsteoretiska ställning som adekvat eller orimlig framställning med det övergripande syftet att studera dess koppling till etik. Då det finns flertalet litteraturvetenskapliga studier som tillämpar teorier kring representationsproblematik gällande vittnes- och traumlitteratur – särskilt Felman och Laubs *Testimony* – på ett relativt oproblematiskt sätt är avsikten med den här uppsatsen att göra en studie av texterna själva. Jag har själv upplevt något av en saknad av en undersökning som studerar normativa drag och vilka etiska implikationer som kan bli

¹⁸ Se s. 187 i White, *Figural Realism. Studies in the Mimesis Effect*.

¹⁹ White, ”The Modernist Event” i *The Persistence of History. Cinema, Television, and the Modern event*, Vivian Sobchack (red.) (New York: Routledge, 1996).

²⁰ Skillnaderna mellan versionen från 1996 och 1999 är nästintill obefintliga. Därför har jag valt att uteslutande koncentrera mig på den senare versionen. Valet kan också motiveras av 1999-versionen är en senare version av den första texten vilket borde göra den mer representativ för Whites ställningstagande samt att just denna ingår i ett verk av White själv.

följden av dessa i teori kring vittnes- och traumalitteratur med särskilt fokus på synsätt avseende narrativet.

Uppsatsens frågeställningar rör således hur Hayden White i ”The Modernist Event” och Shoshana Felman/Dori Laub i *Testimony* ser på narrativets förhållande till sanningsanspråk, historia samt till den meningsproduktion som detta ofta tillskrivs. Det bör påpekas att mitt huvudsakliga intresse inte är vad som rent kunskapsteoretiskt går att förmedla, utan vad representation kan säga oss om skrivande och ansvar.

Teoretiska utgångspunkter, tillvägagångssätt och disposition

Uppsatsen är en metateoretisk studie. De primärtexter som undersöks är teoretiska texter vilka är sådana att de uttalar sig om ett antal skönlitterära verk. Jag har dock inte för avsikt att undersöka de skönlitterära verk som de centrala texterna i uppsatsen fokuserar på, även om det är oundvikligt att inte nämna och ibland diskutera de verk som författarna refererar till och exemplifierar med för att visa på sina teser. Då de teoretiska texterna är undersökningens analysobjekt kommer utrymme ges åt att visa på textuella belägg genom citering.

Primärtexterna belyses till viss mån av andra teoretiska texter och då företrädesvis av Paul Ricœurs *Minne, historia, glömska*, Dominick LaCapras *Writing History, Writing Trauma* samt Richard Kearneys *On stories*, men även av Naomi Mandels ”Rethinking ’After Auschwitz’: Against a Rhetoric of the Unspeakable in Holocaust Writing” och Peter Haidus ”The dialectics of unspeakability”.²¹

Bland utgångspunkter som har varit till hjälp för uppsatsens tillvägagångssätt kan Irina Sandomirskajas ”Derrida on the Poetics and Politics of Witnessing” och Lisbeth Larssons ”Självbiografi, autofiktion, testimony, life writing” nämnas.²² Larsson tar sin utgångspunkt i en begreppslig diskussion och tecknar sedan en bild av självbiografins teoretiska utvecklingsförlopp med fokus på kvinnors självbiografier från 1970-talet fram till idag. I artikeln som inte enbart är en beskrivning av fältet, såsom sammanfattningen kan tyckas göra gällande, kommenterar och ifrågasätter Larsson olika teoretiska ansatser och perspektiv. Eftersom mitt huvudfokus ligger på endast några texter och inte syftar till att ge någon överblick över narrativets förhållande till etik i allmänhet innebär det att jag i analysen går till

²¹ Paul Ricœur, *Minne, historia, glömska*, övers. Eva Backelin (Göteborg, Daidalos, 2005) Naomi Mandel, ”Rethinking ’After Auschwitz’: Against a Rhetoric of the Unspeakable in Holocaust Writing” (*Boundary 2*, Vol. 28, nr 2, 06/2011), Peter Haidu ”The Dialectics of Unspeakability” i Friedlander.

²² Lisbeth Larsson ”Självbiografi, autofiktion, testimony, life writing” (*Tidskrift för genusvetenskap* 4/2010)

väga på ett nästintill omvänt sätt mot Larsson, d.v.s. att jag endast tar in några få teoretiker för att belysa primärmaterialet med. Sandormirskaja är både utläggande och kritiserande då hon genom att visa på de implicita antaganden som finns i Derridas text får fram dess instabiliteter.²³ Liksom Sandormirskaja belyser jag då och då även de valda primärtexterna med annan teori.

Mer precist är tillvägagångssättet för uppsatsen en komparativ analys – främst mellan Felman/Laub och Whites syn på narrativet i relation till vissa teman. Anders Olsson nämner i sin text ”Intertextualitet, komparation och reception” att äldre komparativ forskning har gjort en uppdelning mellan studier som försöker påvisa ett orsakssamband mellan texter och sådana som enbart visar på ett förhållande via likheter och skillnader.²⁴ Det är, vilket redan borde ha framkommit, det senare tillvägagångssättet som används för den här uppsatsen. Jag har dessutom valt att enbart koncentrera mig på de nämnda titlarna av de aktuella författarna trots att dessa har en omfattande produktion bakom sig inom sina ämnen. I uppsatsen finns således inget jämförande element mellan primärmaterialet och annan litteratur av samma författare som i en annan studie hade kunnat användas för att belysa källtexterna. Inom ramen för denna uppsats ryms på grund av utrymmesskäl heller ingen ansats till att försöka kontextualisera de ställningstaganden som görs i texterna. Det innebär att den pågående diskussion som finns om modernismbegreppet endast berörs som hastigast samt att författarna inte heller placeras in i något historiefilosofiskt läger.

Vid läsningar av texterna har jag, vilket kan påpekas som ett synliggörande av tillvägagångssätt, fokuserat på vissa teman – däribland författarnas mer allmänna litteratursyner och värderande av narrativ, samt vilken ställning de ger förintelsen som händelse. Frågeställningar som har funnits från början har modifierats något med varje läsning.

Analysen inleds med en kortare introduktion till termen narrativ där det klargörs i vilken mening Felman/Laub och White använder termen. Därefter följer under rubriken ”Förintelsen som omöjligt narrativ och modernistisk händelse” en redogörelse för Felman/Laubs samt Whites syn på förintelsen. I ”Litteraturens möjligheter eller möjligheten av en vittneslitteratur” diskuteras Felmans syn på uppkomsten av ett nytt förhållande mellan historia och narrativ samt vad för slags händelser som historiker, enligt White, traditionellt har

²³ Se Sandormirskaja, s. 250.

²⁴ Anders Olsson, ”Intertextualitet, komparation och reception” i *Litteraturvetenskap – en inledning*, Staffan Bergsten (red.) (Lund: Studentlitteratur, 1998), s. 58. Olsson påpekar att all vetenskap sedan antiken har använt sig av komparativa praktiker, samt att ”[j]ämförelser är en nödvändig operation i all klassifikation och begreppsbildning, och man kan hävda att all litterär karakterisering rymmer ett komparativt moment.”, s. 53.

uppmärksammat. I ”Sanning och fiktion” belyses författarnas olika inställningar till narrativets relation till sanning, ”Vittnandets löfte och misslyckande” behandlar främst Felman/Laub, även om också White tas upp, syn på vittnesmålet som delvis konstituerat av ett misslyckande och eventuella representationsmässiga följder av detta. I ”Vittnandet och den språkliga gemenskapen som det friskas domän” belyses enbart Felman/Laub språksyn. ”Självreferens som vittnandets princip och omöjligheten av en vittneslitteratur” tar både upp problem där narrativ görs beroende av självreferens, som hos Felman/Laub, samt uttraderandet av detta som blir konsekvensen av Whites hållning. I ”Händelsers narrativitet eller verkligheten filtrerad genom narrativet” diskuteras en väsentlig skillnad mellan Felman och Whites syn på händelser. Till sist berörs i avsnittet ”Trauma, mening och fragment” främst Whites invändningar mot meningsskapande och det förespråkande av fragmentestetik som blir följden av detta.

Tidigare forskning

Fältet för vittnes- och traumlitteratur och teori är minst sagt omfångsrikt varvid jag här inte gör anspråk på att ge någon heltäckande överblick. Forskningsläget rörande representationsproblematik i relation till trauma- och vittneslitteratur skulle kunna delas in i tre större avdelningar, dels rör det litteratvetenskapliga texter som undersöker verk som kan definieras som vittnes- och traumlitteratur och dels handlar det om texter som är teoretiskt fokuserade även om dessa ibland också behandlar vittnes- och traumlitteratur. Den första kategorin tillämpar ofta den senares slutsatser i sina studier. Primärmaterialet för just denna uppsats ryms inom den senare kategorin. Vad gäller den första avdelningen kan Alicia Tycers essä ” ’Victim. Perpetrator. Bystander’: Melancholic Witnessing of Sarah Kane’s *4.48 Psychosis*” nämnas.²⁵ Tycer argumenterar för att Felman/Laub definition av trauma i *Testimony* också inbegriper ett motstånd mot ett sammanhängande narrativ vilket ger Tycer stöd i det företräde hon ger åt en fragmentarisk form som adekvat representation för trauma. Även om Tycers text inte diskuteras i uppsatsen hoppas jag att det kommer att framgå av analysen att *Testimony* kan ge upphov till flera olika läsningar.

En del av den teori som jag belyser källmaterialet med ryms inom samma kategori som primärmaterialet. Här kan Paul Ricœurs *Minne, historia, glömska* nämnas. Det tredje fältet är

²⁵Alicia Tycer, ”’Victim. Perpetrator. Bystander’: Melancholic Witnessing of Sarah Kane’s *4.48 Psychosis*” *Theatre Journal* (60.1: 2007).

den forskning som än mer specifikt har studerat narrativet som representation i relation till etiska aspekter. Richard Kearneys *On Stories* är en sådan undersökning även om denna mer än att erbjuda närläsning i ett fåtal texter tecknar en karta över hur narrativ har använts inom skilda discipliner.

Forskning gällande just Shoshana Felman och Dori Laubs *Testimony* samt Hayden Whites ”The Modernist Event”, i anslutning till denna uppsats syfte och frågeställningar, finner jag däremot relativt obefintlig.

Dominick LaCapra hör kanske till en av dem som mest flitigt har diskuterat Whites ställningstaganden. I *Writing History, Writing Trauma* belyser LaCapra delar av Whites tänkande men behandlar här främst Whites essä ”Historical Emplotment and the Story of Truth” med fokus på dennes sökande efter en adekvat röst (*middle voice*) för att representera förintelsen.

Herman Pauls *Hayden White* som utkom 2011 är en större redogörande studie över Whites tänkande genom åren. Jag har framför allt koncentrerat mig på kapitel 5 ”Masks of Meaning” och kapitel 6 ”Figuring History: the Modernist Event”.²⁶ Här tar Paul upp kritik som White har fått samt tecknar en linje över likheter och skillnader mellan White och samtida teoretiker inom samma fält. Pauls förhållningssätt till White är närmast försvarande vilket han har ifrågasatts för. Ptolemy Barnes skrev i sin recension för *H-Soz-u-Kult* att Paul intar en mer gillande än kritisk hållning gentemot sitt studieobjekt.²⁷ Min avsikt med undersökningen av ”The Modernist Event” är inte så mycket ett försvarande av texten som en läsning i syfte att visa på eventuella problem med de antaganden som White gör.

Någon studie rörande just narrativ som representation och dess specifika förhållande till etik gällande Felman och Laubs *Testimony* har jag inte funnit. Däremot så menade Sandor Goodhart i ”The Witness of Trauma” i *Modern Judaism* att *Testimony* rentav var farlig då denna enligt Goodhart reproducerar de problem som den uppmärksammar. Goodhart vänder sig mot vad han menar är ett mystifierande av förintelsen i framförallt Laubs essä ”An Event without a Witness: Truth, Testimony, and Survival”.²⁸ Naomi Mandel som nämner *Testimony* är också hon kritisk till Felman/Laub i vad hon ser som konsekvenserna av författarnas konstituerande av förintelsen som trauma vilket kommer att tas upp i analysen.²⁹

Det kan också tilläggas att jag inte har funnit någon egentlig jämförande undersökning

²⁶ Herman Paul, *Hayden White* (Cambridge: Polity, 2011).

²⁷ Ptolemy Barnes, ”Rezension zu: Paul, Herman: Hayden White. London 2011”, *H-Soz-u-Kult*, 20.07.2012, <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2012-3-049>.

²⁸ Sandor Goodhart, ”The Witness of Trauma. A Review Essay”, *Modern Judaism* (Vol.12, nr 2: 05/1992), s. 203.

²⁹ Mandel, s. 213.

av *Testimony* och ”The Modernist Event”, vilket för mig framstår som något av en brist då dessa texter både liknar varandra och skiljer sig åt på relevanta punkter samtidigt som de är publicerade vid samma tidpunkt och rör samma problemområde.

Analys

Narrativ – en kortfattad introduktion

I en vidare bemärkelse kan politiska ideologier, religioner och vetenskapliga dogmer ses som narrativ, från en mer begränsad synvinkel är narrativ det specifika representationssätt som en text arbetar med. Från detta perspektiv brukar några av narrativets karakteristiska drag anses vara en början, en mitt och ett slut samt en intrig (*plot*) som sammalänkar de olika delarna. I den västerländska kulturhistoriens första kända poetik, *Om diktkonsten*, skriver Aristoteles att fabeln genom att ha en början, en mitt och ett slut, kännetecknas av att den utgör en fulländad helhet.³⁰ I *Oxford Concise Dictionary of Literary Terms* kan man runt 3000 år senare finna följande ord om narrativet: ”a telling of some true or fictitious event or connected sequence of events (---) A narrative will consist of a set of events (the *story) recounted in a process of narration (or *discourse), in which the events are selected and arranged in a particular order (the *plot).”³¹

Även om Hayden White aldrig uttryckligen definierar narrativ i ”The Modernist Event” stämmer ovanstående beskrivning in på hur White använder begreppet. Det framkommer också i texten att det framför allt är såväl traditionell realism och historiska romaner, som mer klassiskt sagoaktigt berättande White motsätter sig.³² Dominick LaCapra har påpekat att White tenderar till att identifiera narrativ med konventionella framställningar där slutet (*closure*) är av stor vikt.³³ Det är alltså ett visst slags narrativ som White invänder mot. För narrativet som representation är knappast begränsat till för-modernistisk estetik. Även modernistisk och postmodernistisk litteratur använder sig många gånger av narrativet som framställning om än på ett annat sätt än andra tiders bruk av narrativet. Det omfattande

³⁰ Aristoteles, *Om diktkonsten*, övers. Jan Stolpe (Göteborg, Anamma, 1994), s. 35.

³¹ Chris Baldick, *Oxford Concise Dictionary of Literary Terms* (New York: Oxford University Press, 2004), s.165. E.M. Forster har gjort följande anmärkningar om narrativ och plot: ”We have defined a story as a narrative of events arranged in their time-sequence. A plot is also a narrative of events, the emphasis falling on causality. ’The king died, and then the queen died’ is a story. ’The king died, and then the queen died of grief’ is a plot.” ur ”Story and Plot” i *Narrative Dynamics. Essays on Time, Plot, Closure, and Frames*, Brian Richardson (red.) (Columbus: Ohio State University, 2002), s. 71.

³² Se White, ”The Modernist Event”, s. 67.

³³ LaCapra, s. 16.

forskningsfält som finns gällande modernism som begrepp kommer, som tidigare nämnts, inte att diskuteras i uppsatsen då det är Whites användning av begreppet som här är väsentligt, men från Astradur Eysteinnsson som förespråkar en överlappande uppdelning mellan modernism och avantgarde kan några definitioner från det förra som han benämner som ”’classical’ modernism” fångas upp i ett försök att ringa in Whites uppfattning av modernismen. Eysteinnsson karakteriserar modernismen som ett traditionskritiskt förhållningssätt, med fragmentarisk och öppen form samtidigt som framställningen ofta präglas av en viss ogenomtränglighet. Den klassiska modernismen utgörs också av ”aesthetics subverting historical and social representation [and] negativity, anti-rationality [...]”³⁴ Det här är drag som passar väl in på Whites uppfattning av modernismen. Medan ett mer traditionellt narrativ inte har problematiserat själva representationen genom att exempelvis vara metareflekerande, har modernismens förhållande till narrativet varit ett prövande och ifrågasättande av detta som framställning.

Shoshana Felman och Dori Laub definerar heller aldrig termen narrativ men använder begreppet i en vidare bemärkelse än vad White gör. För Felman/Laub formuleras det överlevande vittnets verbalt förmedlade upplevelser i ett narrativ. Det gör även analysandens utsagor i en terapeutisk-klinisk situation såväl som Albert Camus’ roman *Pesten*.³⁵

Förintelsen som omöjligt narrativ och modernistisk händelse

Soshana Felman och Dori Laub behandlar i *Testimony* framför allt representationsproblem i anknytning till förintelsen, vilken de ibland refererar till som en ”impossible narration”:

Within the context of [...] interviews, many of these Holocaust survivors in fact narrate their story *in its entirety* for the first time in their lives [...] concretely, by the presence and involvement of the interviewers, who enable them for the first time to believe that it is possible, indeed, against all odds and against their past experience, to tell the story and *be heard*, to in fact *address* the significance of their biography – to *address*, that is, the suffering, the truth, and the necessity of this impossible narration – to a hearing ‘you,’ and to a listening community.³⁶

³⁴ Astradur Eysteinnsson, ”’What’s the difference?’ Revisiting the Concepts of Modernism and the Avant-Garde” i *Europa! Europa? The Avant-Garde, Modernism and the Fate of a Continent*, Sascha Bru (red.) (New York: Walter de Gruyter, 2009), s. 33. I Ihab Hassans definition av modernismen, som Eysteinnsson nämner, får denna en mindre subversiv status. Enligt Hassan präglas den modernistiska framställningen bland annat av intention, hierarkisk ordning, centrerande, det betecknade, och narrativ, vilket ställs mot postmodernismens spel, anarki, betecknare, och anti-narrativ, s. 28.

³⁵ Se t.ex. s. 41 och 95 i *Testimony*.

³⁶ Felman, *Testimony*, s. 41.

Den särställning som förintelsen intar hos Felman/Laub finns även i Hayden Whites ”The Modernist Event”. White betraktar förintelsen som den modernistiska händelsen framför andra: ”Contemporary discussions of the ethics and aesthetics of representing the Holocaust of the European Jews – what I take to be the *paradigmatic* modernist event in Western European history – provide insights into the modernist view of the relationship between history and fiction.”³⁷ Med termen *modernistiska händelser* avser White ” ‘unnatural’ events – including the Holocaust – that mark our era and distinguish it absolutely from all of the history that has come before it.”³⁸ Uppfattningen om förintelsens historiska särställning delar Felman/Laub och White med många andra. En sådan inställning kan som Peter Haidu har påpekat resultera i ett frikopplande och isolerande av förintelsens historicitet.³⁹

Den *omöjliga narration* som enligt Felman/Laub är karakteristiskt för förintelsen tycks delvis ha att göra med att författarna definierar de erfarenheter som förintelsen resulterade i som *trauma* samt den definition som traumat ges som någonting som alltid gör sig påmint i det faktiska livet samtidigt som detta är en slags icke-plats som existerar utanför såväl tid som rum.⁴⁰ Traumat saknar kausalitet och definieras som ”an event that has no beginning, no ending, no before, no during and no after.”⁴¹ Liksom Naomi Mandel har påpekat är det just Felman/Laubs definierande av förintelsen som trauma som i förlängningen konstituerar denna som en händelse omöjlig att tala om eller representera.⁴² Julia Kristeva som har skrivit en respons på en av Felmans essäer i *Testimony* tycks inte se det problem som Mandel har uppmärksammat utan menar i nära anslutning till författarna att det specifika med traumat är att det förstör alla chanser till narrativ, tal och poesi.⁴³ Även om White är noga med att påpeka

³⁷ White, ”The Modernist Event”, s. 79. Min kursiv.

³⁸ Ib. s, 81.

³⁹ Haidu, s. 291.

⁴⁰ Felman, *Testimony*, s. 69. Traumat finner alltid sin väg in i den traumatiserades liv via vad Felman benämner som ”uncanny repetition of events that duplicate – in structure and in impact – the traumatic past.” s. 65. Felman och Laubs teoretiska förankring i psykoanalysen torde vara avgörande för vissa av deras antaganden. Här kan man lägga märke till Felmans beskrivning av traumats sätt att upprepa sig (*uncanny*) som har likheter med Freuds uppfattning om *det kusliga* vilket också kan sägas återfinnas något modifierat och under begreppet *abjekt* hos Julia Kristeva, se t.ex. ”Varken subjekt eller objekt*” [1980] i *Stabat Mater. Julia Kristeva i urval av Ebba Witt-Brattström*, övers. Ann Runnqvist-Vinde (Stockholm: Natur & Kultur, 1990).

⁴¹ Laub, *Testimony*, s. 69.

⁴² Mandel, s. 213. Det kan tilläggas att det trots allt finns erfarenheter som upplevs som omöjliga att sätta ord på varvid det vardagsspråkliga uttrycket ”det finns inga ord för” alls finns vilket avser att visa på en upplevelse som inte går att förmedla verbalt. Men detta är trots allt en *verbal akt*.

⁴³ Julia Kristeva, ”For Shoshana Felman: Truth and Art” i *The Claims of Literature. A Shoshana Felman Reader*, Emily Sun (red.) New York, Fordham University Press, 2007), s. 318. Något stycke senare får man dock förstå Kristeva som att hon inte förespråkar tystnad utan snarare med Felman säger sig dela uppfattningen om ”the impossibility of finding meaning in trauma other than through a mosaic of languages [...]” s. 319.

att förintelsen går att representera, vilket också är den tes som vi skall se att Felman/Laub driver, även om begreppet representera vad gäller Felmans litteratursyn, vilket snart kommer tas upp, kanske inte är helt korrekt, påminner den definiering som White ger den modernistiska händelsen om Felman/Laubs beskrivning av trauma. Men White stannar inte vid traumat utan går ett steg längre än Felman/Laub och karakteriserar den modernistiska händelsen som någonting som motsätter sig definiering: "It is the anomalous nature of modernist events – their resistance to inherited categories and conventions for assigning meanings to events – that undermine not only the status of facts in relation to events but also the status of the event in general."⁴⁴ De modernistiska händelserna definieras här liksom Felman/Laubs beskrivning av traumat i negativa termer. Men till skillnad från Felman/Laub som håller sig till traumat så görs de modernistiska händelsernas motstånd mot kategorisering till en ontologisk egenskap hos White.

Litteraturens möjligheter eller möjligheten av en vittneslitteratur

Vittnesmålet, eller rättare sagt vittneslitteraturen, är enligt Felman ett sammanflätande av tre nivåer. Här samsas det kliniska vid sidan av det historiska och det poetiska. Att en text som vittnar om en traumatisk erfarenhet innehåller dessa tre komponenter är däremot inte det enda som kännetecknar vittneslitteratur. Vittnesmålet är en performativ akt, så är också vittneslitteraturen:

The literature of testimony, therefore, is not simply a statement (any statement can but lag behind events), but a performative *engagement* between consciousness and history, a struggling act of readjustment between the integrative scope of words and the unintegrated impact of events. This ceaseless engagement between consciousness and history *obliges* artists, in Camus' conception, to transform words into events and to make *an act* of every publication; it is what keeps art in a state of *constant obligation*.⁴⁵

Att vittneslitteraturen anses vara performativ gör att begreppet representation strikt talat och förstått i sin mest traditionella bemärkelse som mimetisk avbildning inte är helt adekvat för att beskriva Felmans litteratursyn.⁴⁶ Felman följer Barbara Herrnstein Smiths definition av

⁴⁴ White, "The Modernist Event", s. 70.

⁴⁵ Felman, *Testimony*, s. 114.

⁴⁶ Med Paul Ricœur kan man dock inflika att narrativet aldrig blott och bart är en avbildning: "I take temporality to be that structure of existence that reaches language in narrativity and narrativity to be the language structure that has temporality as its ultimate referent. [...] This structural reciprocity of temporality and narrativity is usually overlooked because [...] the epistemology of history and the literary criticism of fictional narratives take for granted that every narrative takes place within an uncriticized temporal framework, within a time that

narrativet som "verbal acts consisting of *someone telling someone else that something happened*."⁴⁷ Den konventionella uppdelningen mellan historieskrivning och narrativ tycks enligt Felman inte finnas. Att någonting har hänt är visserligen historia men att någon berättar om händelsen för någon är narration. Den här uppfattningen ligger nära den upplösning som White gör av distinktionen mellan fakta och mening. Faktauppgifter existerar inte enligt honom utan är alltid en funktion av den mening som en händelse tillskrivs.⁴⁸ Men medan White bevarar uppdelningen mellan händelse och historieskrivning/narrativ så upplöses även detta åtskiljande då, vilket tas upp längre fram i uppsatsen, Felman med Camus' *Pesten* som exempel menar att denna text ingriper i historien och på så sätt utgör en händelse. Enligt Felman är detta förhållande mellan, eller snarare sammanförande av historia och narrativ, någonting *nytt* som andra världskriget och förintelsen som historisk erfarenhet rentav krävde "through the historical necessity of involving literature in action, of creating a new form of *narrative as testimony*."⁴⁹ Här närmar sig Felman Whites syn på de modernistiska händelsernas inneboende motstånd mot att definieras, i den bemärkelsen att det ligger ett nästintill ontologisk antagande i hennes uppfattning om en historisk tvungenhet som utlösande faktor för en ny litteratur. Felman ställer den retoriska frågan om samtida narrativ kan bära historiskt vittnesmål "not simply to the impact of the Holocaust but to the way in which the impact of *history as holocaust* has modified, affected, shifted the very modes of the relationship between narrative and history?"⁵⁰ Liksom förintelsen från Felmans perspektiv har gett upphov till en ny litteratur kräver modernistiska händelser enligt White särskilda litterära praktiker för adekvata representationer. Han förespråkar icke-narrativa framställningar vilka han anser vara kännetecknande för modernistiskt litterära praktiker: "it seems to me that the kinds of antinarrative nonstories produced by literary modernism offer the only prospect for adequate representations [...]."⁵¹

Felman och Laub, menar vilket redan har nämnts, att vad som hände under förintelsen övergick mänsklig kognitiv förmåga.⁵² Kontrasten mellan oförmåga och

corresponds to the ordinary representation of time as a linear succession of instants." ur "Narrative Time" i *Narrative Dynamics. Essays on Time, Plot, Closure, and Frames*, Brian Richardson (red.), s. 35.

⁴⁷ Barbara Herrnstein Smith citerad av Felman, *Testimony*, s. 93.

⁴⁸ White, "The Modernist Event", s. 70.

⁴⁹ Felman, *Testimony*, s. 95.

⁵⁰ Ib. s. 94-95.

⁵¹ White, "The Modernist Event", s. 81.

⁵² Imre Kertész uppfattning om förintelsen skiljer sig från den historiska särställning som den har fått. Kertész menar att det inte finns någon tydlig skiljelinje mellan världen *före* Auschwitz och världen *efter* Auschwitz. Tvärtom de som brukar hävda att förintelsen utgör ett historiskt vattenmärke har allting i europeisk historia oundvikligen lett fram till förintelsen: "What I discovered in Auschwitz is the human condition, the end point of a great adventure, where the European traveler arrived after his two-thousand-year-old moral and cultural history".

föreställningsförmåga tycks ur Felmans synvinkel vara det som gör litteraturen så värdefull. *Oförmågan* vad gäller föreställningsförmåga kontrasteras med det medium vars signum skulle kunna sägas vara just föreställningsförmåga: litteraturen.⁵³ Felman lyfter fram Camus' *Pesten* och den representationsmässiga möjlighet som detta narrativ, och i detta fall allegorin som figur (förintelsen i skepnad av en ödesdiger pest), erbjuder en händelse som i sig har definierats som just omöjlig att representera:

It is precisely because history as holocaust proceeds from a *failure to imagine*, that it takes an *imaginative* medium like the Plague to gain insight into its historical *reality*, as well as into the attested historicity of its unimaginability (---) Literature bears testimony not just to duplicate or to record events, but to make history available to the imaginative act whose historical unavailability has prompted, and made possible, a holocaust.⁵⁴

Felman hävdar, som vi har sett, att Camus' *Pesten* pekar på ett nytt förhållande mellan narrativ och historia. Det potentiellt *nya* i detta kan stötas mot Whites uppfattning om att traditionellt historieskrivande har sett just olyckan som händelse värd att beakta, och vad mer är, säger White, så har olyckan som sådan överensstämmt väl med narrativets struktur: "It is no accident, as it used to be said, that accidents have traditionally served as the very archetype of what historians formerly thought of as events, but the accidents in question were always of a certain kind, namely, the sort that yielded to the imperatives of storytelling and followed the rules of narrativization."⁵⁵ Den pest som sveper in i Camus' roman är precis som en olycka oförutsägbar och omöjlig att kontrollera. Här både liknar och skiljer sig Felmans och Whites uppfattningar om förhållandet mellan narrativ och historia sig åt. Medan Felman hävdar olyckan – pesten i Camus' tappning – som indikator på den nya relationen mellan historia och narrativ blir olyckan hos White någonting som selektivt valts ut bland det myller av händelser som *kunde* ha utgjort historien.

Kertész nobelföreläsning citerat av Ruth Franklin i *A Thousand Darknests. Lies and Truth in Holocaust Fiction*. (New York, Oxford University Press, 2011), s. 122.

⁵³ Felmans förankring i psykoanalytisk teoribildning kan här vara väsentlig för den höga värderingen av litteraturens kraft via föreställningsförmågan gällande representationer av traumatiska händelser. Traumatisk struktur har likheter med det Reala i Jacques Lacans mening vilket har en alltid pågående verkan på såväl den Imaginära som den Symboliska ordningen samtidigt som det undslipper dessas representationer. Jfr. med *Litteratur & Psykoanalys*, Lars Nylander (red.) (Stockholm: Nordstedts, 1986), s. 70 f. Slavoj Žižek som vänder på den konventionella uppdelningen mellan kitsch och konst hävdar att kitsch i sitt alltför *djupa* grävande lurar libidinala och ideologiska krafter medan vad som är väsentligt för konst är just det som gör att detta enbart håller sig på *ytan* vilket således gör att mottagaren hålls på avstånd från essensen av det historiska sammanhangets realitet. *Less Than Nothing. Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism* (Brooklyn: Ny Verso, 2012). s. 32.

⁵⁴ Felman, *Testimony*. s. 105, s. 108.

⁵⁵ White, "The Modernist Event", s. 72.

Sanning och fiktion

Att inte berätta om en traumatisk erfarenhet gör enligt Dori Laub att händelsen förvrängs i minnet hos den som upplevt den. Laub exemplifierar med offer från förintelsen. Desto längre tid som går från det inträffade utan att det får ta form i ett berättande, desto mer förvrängd blir händelsen i minnet. I de mest kritiska lägen har överlevande av förintelsen börjat tvivla på huruvida det inträffade överhuvudtaget alls har inträffat.⁵⁶ I ett specifikt fall som Laub nämner intog det överlevande offret inför sig själv förövarens position beträffande ansvar och skuld. Den avgörande faktorn för detta tycks enligt Laub ha varit just att erfarenheten inte har berättats. Svårigheten att berätta, eller rent av en slags vittnandets kollaps, ser Laub som kännetecknande för erfarenheter härrörande från förintelsen:

The *untold* events had become so distorted in her unconscious memory as to make her believe that she herself, and not the perpetrator, was responsible for the atrocities she witnessed. [---] In other words, in her memory of her Holocaust experience, as well as in the distorted way in which her present life proceeded from this memory, she failed to be an authentic witness to herself. This collapse of witnessing is precisely, in my view, what is central to the Holocaust experience⁵⁷

I följande citat framgår det tydligt att det är det faktum att händelserna inte har artikuleras som har gett upphov till att dessa har förvridits i vittnets minne: ”survivors who do not tell their story become victims of a distorted memory [...]”.⁵⁸ Det som är viktigt att lägga märke till vad gäller diskussionen kring förmedlandet av en traumatisk erfarenhet i ord är att begreppet narrativ inte ses som problematiskt: ”this narrative that *could not be articulated*, to be *told*, to be *transmitted*, to be *heard*.”⁵⁹ Laub använder även termerna *narrator* för den som berättar eller vittnar och *witnessing narration* för utsagor.⁶⁰ Det kan noteras att akten att berätta om en erfarenhet är nära sammankopplad med åtkomsten eller möjligheten av den rätta versionen, sanningen om vad som verkligen har inträffat, medan att *inte* berätta fördunklar och förvrider händelsen. Vittnandet (*the testimony*) gör anspråk på sanning: ”The testimony aspires to recapture the lost truth of [...] reality.”⁶¹

White anser däremot, som har påpekats, att händelser representerade i narrativ blir problematiskt. Hans uppfattning om narrativet är raka motsatsen till Laub och Felmans. När

⁵⁶ Laub, *Testimony*, s. 79 f.

⁵⁷ Laub, *Testimony*, s. 80. Min kursiv.

⁵⁸ Ib. s. 79. Se även Laub s. 68: ”this ultimate annihilation of a narrative that, fundamentally, *cannot be heard* and of a story that *cannot be witnessed*, which constitutes the mortal eighty-first blow.”

⁵⁹ Ib. s. 85.

⁶⁰ Ib. s. 70 f.

⁶¹ Ib. s. 91.

White nämner att det är fullt acceptabelt att narrativisera mordet på John F. Kennedy så som Oliver Stone gör i sin film *JFK* så sammankopplas narrativet med allt annat än sanning: "it is perfectly respectable to fall back upon the time-honored tradition of representing such singular events as the assassination of the thirty-fifth president of the United States as a story and try to explain it by narrativizing (fabulating) it – as Oliver Stone did in *JFK*".⁶² Det framgår av citatet att narrativet ses som en framställning som per automatik är fiktion, och såvida White inte syftar till fabel eller saga, så kanske även rentav påhitt och lögn vilket *fabulating* kan antyda. Att Whites idé om narrativet som enbart fikcionaliserande har ifrågasatts ger LaCapra prov på då han menar att riktigheten i analogin är tveksam då man mycket väl skulle kunna hävda att till och med fikcionaliserande narrativ kan innehålla sanningsanspråk, om inte annat så på en mer generell och strukturell nivå.⁶³

Om akten att berätta hos Laub är nära förknippad med sanningen om en händelse är det framför allt två omständigheter som enligt White gör att en sanningsenlig redogörelse av en händelse är omöjlig. Dels är mängden detaljer som går att urskilja i en händelse potentiellt sett ett oändligt antal och dels så framstår kontexten för en händelse vara omöjlig att avgränsa.⁶⁴ I det första avseendet kan invända mot White genom att fråga sig om *all* fakta eller *alla* detaljer verkligen är lika viktiga i en redogörelse för en händelse. White tycks installera ett ögonvittne i klass med en gudom som måttstock för en sanningsenlig redogörelse vilket är en princip som har likheter med den allvetande författaren som implicit kritiserats hos White genom upphöjandet av det modernistiska representationssätt som utgör Virginia Woolfs *Between the Acts*, där texten kan ses som en bild som bryts sönder i flera perspektiv och således decentraliserar och mångfaldigar mening.⁶⁵ Utöver detta kan man fråga sig om det inte finns vissa drag som är mer utmärkande än andra, såvida inte White möjligtvis skulle mena att själva försöket att ge företräde åt vissa detaljer framför andra i en beskrivning, redan inkluderar en jämförelse mellan dessa och tänkbara, oftast välbekanta, representationsformer. Beträffande svårigheten att placera in en händelse i en viss kontext kan man fråga sig *när*, *var* och *hur* en händelse börjar, liksom när en annan tar vid. Vad skiljer en händelse från en annan? Liknande frågor kan riktas vid avgränsandet av kontext. Whites historiesyn löper risken att relativisera och nivellera inte bara traumatiska händelser utan *alla* händelser. Han är otydlig med vad som utgör skiljelinjen mellan vad som enbart är en historisk händelse eller en

⁶² White, "The Modernist Event", s. 71 f.

⁶³ LaCapra, s. 13.

⁶⁴ White, "The Modernist Event", s. 71.

⁶⁵ Det kan inflikas att en *alltför* detaljrik representation såsom nyhetsrapportering även, men här på ett fördelaktigt sätt, kan motverka möjligheten att få veta " ' what was really going on' [...]" genom meningsspridning, se White, "The Modernist Event", s. 72.

modernistisk sådan trots att ett sådant klargörande borde vara bärande för hans resonemang vilket som vi redan har sett får konsekvenser rörande representationer av händelser. Dessutom kan det påpekas att själva omtalandet av de händelser som resulterade i ett folkmord så som en *förintelse (Holocaust)* eller *modernistisk händelse*, manifesterar just en sådan *avgränsning* som White enligt linjerna för sitt eget resonemang borde vara kritisk mot.

Laub och White har som visats i detta avsnitt nästintill motsatta uppfattningar rörande narrativets relation till sanning. Här kan det dock inflikas att det kan vara en skillnad i att behandla specifika subjekts kanske rentav *munliga* utsagor och möjlighet till sanningen om självupplevda händelser, och en sanningsenlig återgivning av en händelse i en större bemärkelse.

Vittnandets löfte och misslyckande

Själva vittnandet är enligt Laub en akt som på en och samma gång skapar och bryter ett löfte: "[it] *makes and breaks a promise: the promise of the testimony as a realization of the truth.*"⁶⁶ Vittnandets tillhandahållande av löftet om sanningen gör att det delvis falerar: "because of its very commitment to truth, the testimony enforces at least a partial breach, failure and relinquishment."⁶⁷ Laub skriver således, liksom Felman, in misslyckandet som en förutsättning eller rentav kriterium för vittnandet och lyckas på så sätt undgå eller åtminstone uppskjuta en problematik som alltid är förenlig med att vittna och som är den springande punkt som hela åtagandet vilar på – frågan om det sagdas förhållande till sanningen.

The relationship of narrative to history is not, however, as unproblematic as the opening chapter seemed to indicate [...] The historical apprenticeship takes place only through a *crisis in*, and a consequent *transformation of*, the witness. And it is only through the medium of that crisis that the event can speak, and that the narrative can lend its voice to history. If the narrative is truly *claimed* by history, it is by virtue of that radical discontinuity, that radical change the witness has undergone.⁶⁸

Man kan dock fråga sig hur en föredömlig representation ser ut om en viss grad av misslyckande eller kris fästs vid vittnet och vittnandet. Laubs utnämmande av misslyckandet som ett av vittnandets fundament kan tyckas implicera att vittneslitteratur även ska visa på ett sådant misslyckande. Mot bakgrund av en sådan definition är det förståeligt varför texter som stakar ut gränserna för vad som tycks vara möjligt att representera – egenskaper som ofta har tillskrivits Paul Celans poem "Todesfuge" vilken också behandlas av Laub och Felman – har

⁶⁶ Laub, *Testimony*, s. 91.

⁶⁷ Ib.

⁶⁸ Felman, *Testimony*, s. 110.

upphöjts som ett slags signum för litteratur som berör förintelsen. En annan fråga är om det synliga misslyckandet på ett omvänt sätt kan tänkas antyda vad som är en sanningsenlig representation, om misslyckandet i en viss mån blir ett kriterium även för en texts möjlighet till att göra sanningsanspråk. För är det inte så att metareflekerande litteratur ger en antydning om den *uppriktighet* som söks i varje text som utger sig för att säga någonting om verkligheten?

En metareflekerande litteratur tycks även White förespråka i vad som nästan kan läsas som en efterlysning av ett skrivande som problematiserar representation. Fördelen med modernistiska, litterära praktiker är enligt White att just de drag som kännetecknar narrativet är följden av själva narrativiseringen, d.v.s av en särskild framställning, och således inte bör betraktas som sanningen om en händelse eller upplevelse: "These passages from Sartre [...] usefully point up the bases of a distinctively modernist apprehension that the meaning, form, or coherence of events, whether real or imaginary ones, is a function of their narrativization."⁶⁹

Vittnandet och den språkliga gemenskapen som de sundas domän

I anslutning till synen på vittnandet som delvis ett misslyckande på grund av dess löfte om sanning är det värt att uppmärksamma att möjligheten av vittnandet, det vill säga språkets betecknande och refererande funktion, hos Laub förknippas med det välbekanta, sammanhängande och friska: "the process of the testimony does in fact hold out the promise of truth as the return of a sane, normal and connected world."⁷⁰

Det här är en uppfattning som i viss mån ligger nära Paul Ricœur som mindre hårddraget talar om tillförlitligheten till andra människors utsagor som själva förutsättningen för ett "samhälles språkliga *trygghet*".⁷¹ Vittnesmålet ses av Ricœur som en slags *ursprunglig institution* där den första principen är tron på andras ord vilken gäller som förutsättning för alla sociala gemenskaper. Tvivlet på sanningshalten i andras utsagor kommer således *efter* godkännandet av uppriktigheten i dessa, förutsatt att det finns starka skäl till att betvivla orden.⁷² Ricœur menar att detta är en "kompetens hos den kapabla människan: den tilltro som läggs till andras ord gör den sociala världen till en intersubjektivt delad värld. Denna

⁶⁹ White, "The Modernist Event", s. 76.

⁷⁰ Laub, *Testimony*, s. 91.

⁷¹ Ricœur, s. 218. Min kursiv.

⁷² Ib. s. 217.

delaktighet är det viktigaste inslaget i vad man kan kalla den 'allmänna meningen'.⁷³ Ricœur talar om ett intersubjektivt delat samhälle vilket grundar sig på tilltro i det språkliga utbytet. I ljuset av detta kan man förstå Laubs uppfattning om vittnandet som ett utlovande av en frisk (*sane*), välbekant och sammanhängande värld. Författaren George Steiner går längre i följande rader som ofta har citerats: "The world of Auschwitz lies outside speech as it lies outside reason."⁷⁴ Här tycks finnas en vilja att utesluta det onda ur människan genom att reservera språket som en del av den friska människornas domän.⁷⁵ En näraliggande om än inte helt jämförbar uppfattning finner man även hos Laub i beskrivningen av förintelsens effekt på överlevande som ett resulterande av ett utplånande av självreferensen. Erfarenheter från förintelsen medförde enligt Laub att en frisk (*sane*) referenspunkt för vittnet försvann då förövarna: "excluded and eliminated the possibility of an unviolated, unencumbered, and thus *sane*, point of reference in the witness."⁷⁶

Självreferens som vittnandets princip och omöjligheten av en vittneslitteratur

Laubs karakterisering av förintelsen som en händelse utan vittnen, som vi i avsnittet om tidigare forskning såg att Sandor Goodhart ogillade, grundar sig i uppfattningen om att de extrema händelser som förintelsens offer utsattes för eliminerade självreferensen. Subjektets självrefererande utsagor är vad som brukar ses som konstituerande för vittnesmål. Härav kommer för att tala med Ricœur "vittnesmålets standardfras: jag var där."⁷⁷ Med självrefererande avses således inte utsagor i någon metareflektörande aspekt som pekar tillbaka till det just sagda utan det vittnande subjektets intygande upplysning om, likt en brottsutredning, en överensstämmelse mellan tre fundamentala punkter; närvaro, lokalisering och tid.

Ännu en anledning till att Felman/Laub benämner förintelsen som *omöjlig narration* är att erfarenheterna resulterade i ett uttraderande av såväl självreferens som den språkaktens riktadhet som förnimmandet av ett inre tilltal utgör. Det gick inte längre vittna ens inför sig

⁷³ Ricœur, s. 218.

⁷⁴ George Steiner, *Language and Silence* (New York: Atheneum, 1967), s. 123.

⁷⁵ Se också Mandel apropå konstituerandet av förintelsen som omöjlig att tala om: "As language is a human enterprise, the inhuman – in the form of radical evil, infinite good, absolute beauty, or the utter alterity of divine – poses a specific challenge to the potential of human conceptualization and hence to language. When we say that what the Nazis did to the Jews we are [...] identifying this action as 'inhuman' [...]" s. 209-210. Kritiken mot att demonisera en människa och på så sätt utesluta det onda ur mänskligheten var ju för övrigt Hannah Arendts stora insats i rapporteringen av Eichmannrättegången. Se *Den banala ondskan* [1964] (Göteborg: Daidalos, 1996).

⁷⁶ Laub, *Testimony*, s. 81. Min kursiv.

⁷⁷ Ricœur, s. 215.

själv. Men just detta inre tilltal finns det enligt Felman möjlighet att återställa med poesins hjälp: ”As an event directed toward the recreation of a ‘thou,’ poetry becomes, precisely, the event of *creating an address* for the specificity of a historical experience which annihilated any possibility of address.”⁷⁸ Här är det rimligt att fråga varför just poesin tillskrivs denna funktion men inte narrativet eller prosan. Kräver inte vissa texter, oavsett om det är poesi eller prosa mer eller mindre etablerandet av en ömsesidigt riktad akt mellan text och läsare?

Apropå självreferensen som grundläggande för vittnandet kan Richard Kearneys listande av de faror han anser att narrativa framställningar måste försöka undvika, nämnas. Denna uppfattning om självutpekandet som grundläggande för narrativ som berör förintelsen är i Kearneys tycke något av en postmodern villfarelse. En av riskerna är uppfattningen att narrativ gällande förintelsen, liksom alla andra narrativ, skulle stå och falla med självreferensen och på så sätt inte skulle kunna göra några som helst sanningsanspråk om verkligheten utanför de narrativa, självutpekande texterna.⁷⁹ Om man applicerar Kearneys resonemang på Felman och Laub är dessa just av den uppfattning som kan bli problematisk. Kearney vidarutvecklar inte sin kritik men konsekvenserna av den uppfattning som han varnar för är inte svåra att se. Om förmedlandet av en händelse är beroende av den utpekande gesten från någon som kan intyga att den var på plats blir detta förmedlande begränsat till de autentiska vittnenas död som i förlängningen skulle innebära slutet för möjligheten att föra kännedom om händelsen vidare vilket skulle kunna resultera i att vittneslitteratur betraktas som en fikionaliserande sfär i enlighet med den brukliga synen på litteratur.

White som inte uttryckligen berör vittnesproblematik tycks undgå problematiken kring självreferensen med att helt enkelt ta bort språkets refererande funktion vad gäller tydliga sanningsanspråk: ”Modernism resolves the problem posed by traditional realism, namely, how to present reality realistically, by simply abandoning the ground on which realism is construed in terms of opposition between fact and fiction.”⁸⁰ Att White upphäver distinktionen mellan fakta och mening bör rimligen resultera i att vittnande i en sträng bemärkelse blir ett otydligt och därför nästintill omöjligt projekt då sanningsanspråk måste betraktas som uppblandade med fiktion. När detta rör någonting så allvarligt som förintelsen blir det svårt att ta ett vittnesmål på allvar om utsagorna inte gör tydliga sanningsanspråk. Denna omöjlighet kan dock bli något av en paradox. För å ena sidan överges språkets refererande funktion vad gäller just sanningsanspråk och med detta rimligen även

⁷⁸ Felman, *Testimony*, s. 38.

⁷⁹ Kearney, s. 68.

⁸⁰ White, ”The Modernist Event”, s. 66-67.

självreferensen, samtidigt som det enda som kvarstår är *meningar* vilket innebär att språkets självrefererande funktion egentligen borde vara fundamental för denna uppfattning eftersom meningar kan anses vara beroende av subjekt som hävdar dessa meningar. För vad är ett vittnande utan ett vittne? Här tycks det som om White förbiser språkets performativa aspekt.

Händelsers narrativitet eller verkligheten filtrerad genom narrativet

En viktig del i Laubs, och framför allt Felmans förespråkande av narrativ, är synen på vittnesmålet och en särskild typ av litteratur som *performativa* akter vilket redan har diskuterats. Förståelsen av vissa litterära verk som performativa akter är grundläggande för Felmans syn på förhållandet mellan händelse och narrativ som mindre problematiskt, för att inte säga obefintligt då det nästan tycks som om detta vore upplöst – än hos White vilket snart kommer beröras. Vad man inte får glömma med Felmans utpekande av en viss litteratur som performativ – och här ses Camus' *Pesten* som innovativ – är att när det kommer till just det här verket så finns det kontextuella omständigheter som är viktiga för dess position som *händelse*. En del av *Pesten* publicerades i en serie motståndstexter vilket enligt Felman gör att Camus inte skrev *om* historien utan att han var med och ingrep i den:

it is instructive to take notice of the fact that the novel was initially produced as an underground testimony, as a verbal action of resistance which, as such, is not simple *statement* or description of the historical conflict it narrates, but an actual intervention in this conflict. Camus' narrative intends to be not merely a historical witness, but a participant in the events it describes. (---) if history is of the order of a 'happening' - of an 'acting' and a 'seeing' – and if the narrative is of the order of a 'telling', the two orders are conflated in the discourse of the *testimony*, through which language is transmitting the direct experience of 'eyewitnessing'. As testimony, the account of *The Plague* is thus itself a first-hand document, situated at the level of primordial data, closely adhering to historical perception. Joining events to language, the narrator-as-eyewitness is the testimonial *bridge* which, mediating between narrative and history, guarantees their correspondence and adherence to each other.⁸¹

Utomtextuella faktorer kan här sägas vara en grundläggande faktor för Felmans upphöjande av narrativet i Camus' tappning. På detta sätt tycks narrativet, som till viss del har kritiserats i både modernistisk och postmodernistisk estetik, i hennes ögon kunna genomgå ett positionsbyte från fiktion till ett stycke *verklighet* i kraft av *händelse*. En annan anledning till att Felman, utöver den performativa aspekten, sammanför historia och narrativ finner man i följande rader:

⁸¹ Felman, *Testimony*, s. 98, 99, 101.

If narrative is basically a verbal act that functions as a historiographical report, history is, parallelly but conversely, the establishment of the facts of the past through their narrativization. (---) If narrative is defined by a claim to establish a certain history, and history is defined by a claim to explain events through *their narrativization*, is the mode of operation of these mutual claims (from history to narrative and from narrative to history) itself subject to history?⁸²

Felman tycks mena att händelser har en ontologisk *narrativ* struktur. Framlyftandet av denna struktur verkar vara just vad som utgör historieskrivande. Detta är en uppfattning som samtidigt både liknar och skiljer sig från Whites syn på narrativets relation till historieskrivning. White menar visserligen att det som historiker traditionellt har ansett vara *händelser* har varit olyckor och olyckshändelser vilka i sig har stämt väl överens med berättandets och narrativets principer.⁸³ Men till skillnad från Felman framstår det som om White anser att händelser har betraktats genom narrationens struktur vilken tycks ha fungerat som ett filter som man pålägger verkligheten och ser genom, och än mer just i representationer av händelser, eller så har narrativet som en slags abstrakt förlaga gjort att man selektivt har skildrat händelser som i sig själva tycks ha passat narrativets struktur. Hos Felman som upplöser distinktionen mellan historia och narrativ blir den narrativa framställningen inget problem då det är just händelsernas inneboende narrativitet som är avgörande för hur dessa sedan framställs.

Trauma, mening och fragment

Medan Felman och Laub inte för någon egentlig diskussion kring narrativ och meningskapande i de studerade essäerna – i indexet över *Testimony* förekommer inte heller *mening* – är detta en kärnfråga för White. Förtjänsten med modernistiska, litterära praktiker är enligt honom att dessa motstår ”the temptation to emplot events and the actions of the characters so as to produce the meaning-effect derived by demonstrating how one’s end may be contained in the one’s beginning.”⁸⁴ Av citatet framgår det att det meningskapande som han vänder sig emot finns i ett särskilt narrativ som arbetar med intrig (*plot*) och som av allt att döma genom upplysningen om hur slutet reflekteras i början tycks vara inriktat på att skapa sammanhang. Fördelen med modernistiska representationer är än mer, enligt White, att mening är en konsekvens av narrativisering: ”the *meaning*, form, or coherence of events,

⁸² Felman, *Testimony*, s. 94. Min kursiv.

⁸³ White, ”The Modernist Event”, s. 72.

⁸⁴ Ib. s. 74. Min kursiv.

whether real or imaginary ones, *is a function of their narrativization*.⁸⁵ Vad White möjligtvis kan tänkas avse men som han aldrig explicit skriver ser ut som en efterlysning av en slags formens självreflexion, ett skrivande som problematiserar sina förutsättningar, eller annorlunda uttryckt, en framställning där meningsproduktion som just *produktion* synliggörs. För på ett annat ställe i ”The Modernist Event” skriver White att så länge en berättelse (*story*) går att urskilja just som en sådan, går det att undvika det psykiska och intellektuella domderande som själva berättandet om en traumatisk händelse försätter minnet i.⁸⁶

Att även modernistiska framställningar kan resultera i en meningsproduktion undgår inte White, men här tycks skillnaden med en modernistisk framställning, gentemot allt det som inbegrips i hans användning av begreppet narrativ, vara att den förra inte presenterar någon entydig sentens. Detta framkommer när Virginia Woolfs *Between the Acts* lyfts fram som sant modernistisk: ”The meaning of events remains indistinguishable from their occurrence, but their occurrence is *unstable* [...]”.⁸⁷ Vad White således vänder sig emot är kanske inte mening som sådant utan fastställandet av mening till en fixerad variabel.

I uppfattningen om faran i att låta vissa händelser framställas i narrativ form, med meningsproduktion som effekt, finns en för trauma- och vittnesteori, med särskilt avseende på förintelsen, ofta förekommande idé om risken att hamna i de totalitetsanspråk som fastställandet av definitioner kan utmynna i och/eller risken att framställa en händelse som har definierats utifrån sin brist på mening som *meningsfull*. White hänvisar till Eric Santners uppfattning om faran med att falla för frestelsen att berätta historien om (*tell the story of*) förintelsen vilket i Santers perspektiv medför att öppna upp för ”narrative fetishism” vilket innebär ”undoing, in fantasy, the need for mourning by simulating a condition of *intactness*, typically by situating the site and origin of loss elsewhere.”⁸⁸ Risken som Santner uttrycker är enligt White ”nothing other than that of turning them [the events] into the subject matter of a narrative.”⁸⁹ Whites definition av den modernistiska händelsen för honom oundvikligen till det sublimas register. Detta vidstår han också själv då han menar att det inte är någon slump att dessa händelser i sin ogripbarhet har tenderat till att sammanföras med det sublimes snarare än det sköna och det fula.⁹⁰ Men definitionen av *den modernistiska* händelsen som icke-definierbar kan även tyckas ligga nära beskrivningar av trauman. Och än mer kan de representationsmässiga implikationer som den modernistiska händelsen får hos White, såsom

⁸⁵ White, ”The Modernist Event”. s. 76. Min kursiv.

⁸⁶ Ib.s. 81.

⁸⁷ Ib. s. 79. Min kursiv.

⁸⁸ Eric Santner citerad i White, ”The Modernist Event”, s. 81. Min kursiv.

⁸⁹ Ib. s. 81.

⁹⁰ Ib. s. 72 f.

decentralisering eller mångfaldigande av mening, rimma väl med Laubs beskrivning av traumat som *fragmentariskt*. Laub påpekar att terapeuten måste vara lyhörd och tillåtande gentemot analysandens ”disjointed fragments in the memory” vilka Laub benämner som ”trauma fragments”.⁹¹ Whites analys av Sartres *Äcklet* samt de hänvisningar som görs till Frederick Jamesons behandling av samma text syftar till att visa på att narrativets skapande av sammanhang och mening är en dimension som egentligen inte existerar.

Vad White egentligen skapar med sitt förespråkande av modernistiska litterära strategier för modernistiska händelser är en direkt korrespondansrelation mellan en händelses definition – vilket sker i negativa termer vad gäller trauma och förintelsen – och form. En händelse som har definierats som ett avsaknande av meningsfullhet, vilket kan ses som ett moraliskt imperativ – för här kan man naturligtvis fråga sig *vems* perspektiv som White samt Felman/Laub utgår ifrån: en grundläggande men aldrig uttalad premis tycks vara att det sällan är förövarnas och nästan alltid offrens – bör representeras via decentralisering av mening (vilket dock inte helt är detsamma som en total brist på mening) vilket också det är ett etiskt ställningstagande. Mot detta korrespondensförhållande mellan innehåll och form som, i den mån en sådan uppdelning kan göras, kan te sig förenklat kan man invända med att läsaren har en viss roll och ett ansvar i meningskapandet. Dessutom behöver en önskan om sammanhang och kontinuitet i historiska representationer, som Herman Paul så riktigt har påpekat angående Whites kritik av narrativet, inte automatiskt innebära att det finns en tro på att verkligheten skulle vara konstituerad på samma sätt.⁹² Man kan också hävda att fragmentet inte nödvändigtvis behöver vara mindre meningsgenererande än narrativet, romantikernas uppfattning om fragmentet var som bekant motsatt: delen speglade helheten.

Till Whites försvar kan man möjligen framhålla den vacklande hållning som kommer till uttryck gentemot att *enbart* modernistiska litterära praktiker skulle vara tillräckliga för att representera den modernistiska händelsen: ”representing the events of the Holocaust, requires the full exploitation of modernist *as well as premodernist artistic techniques* for its resolution”.⁹³ Trots denna till synes tvetydiga inställning hos White bör det ändå påpekas att det överlag är de modernistiska strategierna som slås fast som de som i representerandet av händelser såsom förintelsen är de som har möjlighet att göra framställningar ”in a manner less fetishizing than any traditional representation of them would necessarily be”.⁹⁴

⁹¹ Laub, *Testimony*, s. 71.

⁹² Paul, s. 111.

⁹³ White, ”The Modernist Event”, 81. Min kursiv.

⁹⁴ Ib. s. 82.

Slutord

Såväl Hayden Whites ”The Modernist Event” som Shoshana Felman och Dori Laubs *Testimony* innehåller normativa aspekter vad gäller representation av händelser som uppfattas som traumatiska, varav förintelsen utgör ett vattenmärke, vilka ger etiska implikationer. Medan Felman/Laub är positivt värderande gentemot ett narrativ som är *sammanhängande* till sin form intar White en omvänd position gentemot detta. Det sammanhängande narrativet, vilket hos honom blir narrativet i stort, påtvingar händelser emellan inbördes relationer samtidigt som det ger dessa en alltför entydig mening. Detta får White att förespråka ett *uppbrutet* narrativ även om en ovilja finns till att benämna sådana representationer som just narrativ vilkas förtjänster anses vara decentraliserande och mångfaldigande av mening. Anledningar till Felman/Laubs positiva syn på ett sammanhängande narrativ är konstituerandet av det som performativt (Felman) samt att akten att berätta om en händelse till skillnad från att inte göra det, är nära förknippat med åtkomsten av sanningen om denna då tystnaden anses förvrida händelsen i minnet hos vittnet (Laub). Istället för att se narrativet som enbart representation *av* en händelse intar narrativet, som hos Felman exemplifieras med Albert Camus’ *Pesten* sedd som en motståndsskrift, statusen av *händelse* vilket kan tänkas vara ett skäl till att meningsskapandet inte blir en aktuell problematik för Felman/Laub. Hos White kvartstår representation i betydelsen *avbildning*, som i bästa fall kan erbjuda en mångfacetterad bild av verkligheten.

Felman och Laub föregår vittnandets problematiska förhållande till sanningen då de skriver in misslyckandet som delvis konstituerande för vittnandet. Med detta finns dock en risk att det *synliga* misslyckandet blir till ett kriterium för vittneslitteratur vilket kan resultera i ett förespråkande av texter som visar på sina egna representationsmässiga gränser. Om misslyckandet görs till förutsättning för vittnandet och i förlängningen till en kvalitet hos vittneslitteraturen riskerar detta att bli till en slags genre där de etiska konsekvenserna blir att det enda sättet som det går att vittna på är genom att på något sätt misslyckas. I den uppfattning som Felman/Laub har om vittnandet som löftet om en frisk, sammanhängande värld impliceras, likt en sjukdomsdiagnos på den språkliga gemenskapen, detta som de friskas domän, som inte bara ställer frågan om vad ett vittnande *är* utan även *vem* som kan vara vittne, nämligen offren men inte förövarna då dessa avhumaniseras och inte anses ha någon plats i språket. Det senare blir ett exkluderande som indirekt för samman den språkliga gemenskapen och vittnandet med triaden det sköna, det sanna och det goda som i stort sett har varit ett fundament i klassisk estetik fram till modernismen.

Vad gäller den motvilja till meningsskapande som White hyser, och tillskriver narrativet, men som ett modernistisk meningsspridande sägs råda bot på, kan man ifrågasätta såväl den subversiva status som modernismen får hos White samt förespråkandet av det fragmentariska. Upphöjandet av fragmentet är, som vi såg i inledningen till uppsatsen, vanlig i trauma- och vittnesteori och här är det inte svårt att se fragmentets likheter med poesi och sammankoppla detta med det kunskapsteoretiska och etiska företräde som poesin traditionellt har haft framför prosan. Man kan hävda att när förespråkandet av fragmentet som representation för traumatiska händelser blir till konsensus blir detta också en totalitär gest både med avseende på definiering av trauma och för vad som ska gälla som adekvat representation. Det är vilket har påpekats i analysen inte givet att ett fragmentariskt eller upprutet narrativ är mindre meningsskapande och således mindre totalitärt än det sammanhängande narrativet. Romantikernas syn på fragmentet var just att delen speglade helheten. På ett metaplan skulle dessutom utnämmandet av vissa händelser till modernistiska sådana kunna medföra att dessa ändå placeras in i ett slags narrativ, nämligen det icke-narrativa narrativ som termen modernism skulle kunna anses implicera. Ett narrativ vars mening är att inte konstituera mening.

Felman/Laubs och Whites förhållande gentemot det sammanhängande narrativet kan egentligen sägas vara baserat i synen på det som ett *misslyckande*. Felman/Laubs konstituerande och betoning av narrativet som händelse gör, utöver att det antyder att det som enbart representation inte är tillräckligt adekvat, att dettas position som representation förminskas. I Whites förespråkande av modernistiska litterära strategier med resulterandet av ett upphöjande av en slags fragmentestetik har det meningsskapande, rationaliserande och den sammanbindande enhetlighet som det sammanhängande narrativet kritiserats för egentligen inte uteslutits. För White blir det meningsfullt att händelser som saknar en klar mening representeras i en form som sägs decentralisera mening. På så sätt får dock fortfarande händelser som definieras som obegripliga ett sken av begriplighet över sig vilket innebär att det obegripliga måste söka sig nya former bortom modernismens *väl* begripliga repertoar av etablerade gester. Den kritik som kan riktas mot White såväl som mot Felman/Laub handlar om risken de löper av att låsa fast vittnandet, och litteraturen om traumatiska händelser och erfarenheter, vid en bestämd form och således vid invanda seendemönster. När en form har etablerats och blivit norm har också en ny maktfaktor uppstått. Av vikt borde därför vara ett ständigt prövande av vittnandets framställning, inte är helt olik det konstnärliga projektet.

På ett paradoxalt sätt lyckas Felman/Laub samt White i sina delvis misslyckade försök att rädda narrativet som representation, befästa just den position som *misslyckande* som det sammanhängande narrativet mer eller mindre har haft sedan modernismen.

Avslutningsvis kan man fråga sig om det är etiskt riktigt att ge förintelsen den historiska särställning som den får i de studerade texterna. Detta tenderar till att marginalisera andra folkord samtidigt som det i sin syn på förintelsen som historisk anomali implicerar att liknande händelser, men också tillvaron i det stora hela, skulle vara mindre outgrundlig. Konstituerandet av förintelsen som ett historiskt undantag omöjlig att representera riskerar att blunda för den kultur som möjliggjorde förintelsen – sett ur denna synvinkel påbörjades folkordet av judarna *långt innan* nazisterna kom till makten i Tyskland – vilket är en ouppmärksamhet som även löper faran att ställa oss lika *oförstående* och på så sätt medbrottsliga till andra förödelser när nya krafter mobiliserar sig.

Studier av representation är alltid aktuella eftersom det i själva verket är svårt att dra en skiljelinje mellan form och innehåll. *Hur* vi talar är lika väsentligt som *vad* vi talar om. Viktigt för sådana undersökningar är som jag ser det att de även ringar in vad de själva riskerar att reproducera. Det här är en uppsats som bygger på antagandet om en distinktion mellan prosa och poesi då en sådan uppdelning görs i de texter som har studerats i uppsatsen. Det är dock en distinktion som kan ifrågasättas. En intressant uppgift för vidare forskning skulle vara att ta avstamp i problemet med att vittnandet bara tycks kunna ta prosan eller poesins skepnader. Det leder till att betydelsefulla verk som Jean-Luc Godards *Histoire(s) du cinéma*, vars syfte delvis var att visa på kamerans ansvar i förmedlandet om förintelsens fasor, förbigås. Detta är visserligen en film men den är till sin struktur utformad till vad som synes vara en total genreupplösning som samtidigt använder sig av både prosan, poesin och essäns kommunikativa resurser.

Litteraturförteckning:

Adorno, Theodor, *Prisms*, övers. Samuel & Sherry Weber (London: Neville Spearman, 1955)

Arendt, Hannah, *Den banala ondskan* [1964] (Göteborg: Daidalos, 1996)

Aristoteles, *Om diktkonsten*, övers. Jan Stolpe (Göteborg: Anamma, 1994)

Aristoteles, *Politiken*, övers. Karin Blomqvist (Göteborg: Paul Åströms förlag, 2003, andra upplagan)

Azar, Michael, *Vittnet*, (Göteborg: Glänta Produktion, 2008)

Baldick, Chris, *Oxford Concise Dictionary of Literary Terms* (New York: Oxford University Press, 2004)

Barnes, Ptolemy, ”Rezension zu: Paul, Herman: Hayden White. London 2011”. *H-Soz-u-Kult*, 20.07.2012, <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/2012-3-049>

Engdahl, Horace, *Ärret efter drömmen* (Stockholm: Albert Bonniers, 2009)

Eysteinson, Astradur, ”Revisiting the Concept of Modernism and the Avant-Garde” i *Europa! Europa? The Avant-Garde, modernism and the fate of a continent*, Sasha Bru (red.) (New York: Walter de Gruyter, 2009)

Felman, Shoshana & Laub, Dori, *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis and History* (London: Routledge, 1992)

Franklin, Ruth, *A Thousand Darkesses. Lies and Truth in Holocaust Fiction* (New York: Oxford University Press, 2011)

Friedlander, Saul (red.) *Probing the Limits of Representation. Nazism and the ‘Final Solution’* (Cambridge: Massachusetts, 1992)

Forster, E.M. ”Story and Plot” i *Narrative Dynamics. Essays on Time, Plot, Closure, and Frames*, Brian Richardson (red.), (Columbus: The Ohio State University, 2002)

Goodhart, Sandor, ”The Witness of Trauma. A Review Essay”, *Modern Judaism* (Vol. 12, nr 2: 05/1992)

Gubar, Susan, *Poetry After Auschwitz* (Bloomington: Indiana University Press, 2003)

Haidu, Peter, ”The Dialectics of Unspeakability” i *Probing the Limits of Representation. Nazism and the ‘Final solution’*, Saul Friedlander (red.) (Cambridge: Massachusetts, 1992)

- Kearney, Richard, *On Stories* (London: Routledge, 2002)
- Kristeva, Julia, "For Shoshana Felman: Truth and Art" i *The Claims of Literature. A Shoshana Felman Reader*, Emily Sun (red.) New York: Fordham University Press, 2007)
- Kristeva, Julia, *Stabat Mater. Julia Kristeva i urval av Ebba Witt-Brattström*, övers. Ann Runnqvist-Vinde (Stockholm: Natur & Kultur, 1990)
- LaCapra, Dominick, *Writing History, Writing Trauma* (Baltimore: Johns Hopkins, 2001)
- Larsson, Lisbeth, "Självbiografi, autofiktio, testimony, life writing" (*Tidskrift för genusvetenskap* 4/2010)
- Mandel, Naomi, "Rethinking 'After Auschwitz': Against a Rhetoric of the Unspeakable in Holocaust Writing" (*Boundary 2*, Vol. 28, nr 2, 06/2011)
- Nylander, Lars, *Litteratur och psykoanalys* (Stockholm: Nordstedts, 1986)
- Olsson, Anders, "Intertextualitet, komparation och reception" i *Litteraturvetenskap – en inledning*, Staffan Bergsten (red.), (Lund: Studentlitteratur, 1998)
- Paul, Herman, *Hayden White* (Cambridge: Polity, 2011)
- Ricœur, Paul, *Minne, historia, glömska*, övers. Eva Backelin (Göteborg: Daidalos, 2005)
- Ricœur, Paul, "Narrative Time" i *Narrative Dynamics. Essays on Time, Plot, Closure, and Frames*, Brian Richardson (red.) (Columbus: The Ohio State University, 2002)
- Sandomirskaja, Irina, "Derrida on the Poetics and Politics of Witnessing" i *Rethinking Time. Essays on History, Memory, and Representation*, Hans Ruin (red.) (Huddinge: Södertörn Philosophical studies 10, 2011)
- Sobchack, Vivian (red.) *The Persistence of History. Cinema, Television, and the Modern Event* (New York: Routledge, 1996)
- Steiner, George, *Language and Silence* (New York: Atheneum, 1967)
- Tycer, Alicia, "'Victim.Perpetrator. Bystander': Melancholic Witnessing of Sarah Kane's *4.48 Psychosis*", *Theatre Journal* (60.1: 2007)
- White, Hayden, "The Modernist Event" i *Figural Realism. Studies in the Mimesis Effect* (Baltimore: Johns Hopkins, 1999)
- White, Hayden, "The Modernist Event" i *The Persistence of History. Cinema, Television, and the Modern Event*, Vivian Soback (red.) (New York: Routledge, 1996)

Žižek, Slavoj, *Less Than Nothing. Hegel and the Shadow of Dialectical Materialism*
(Brooklyn: NY Verso, 2012)